

Stanowisko Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 30 marca 2021 r. w sprawie jakości i sposobu realizacji tłumaczenia na język migowy w utworach audiowizualnych

1. Kontekst

1.1. Definicje i objaśnienie pojęć

Zgodnie z *Rozporządzeniem KRRiT z dnia z dnia 15 listopada 2018 r. w sprawie udogodnień dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku i osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu w programach telewizyjnych* (Dz.U. z dn. 4 grudnia 2018 r. Poz. 2261), tłumaczenie na język migowy rozumiane jest jako tłumaczenie dokonane przez tłumacza języka migowego, o którym mowa w *ustawie z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się* (Dz.U. z 2017 r. poz. 1824).

Ustawa ta definiuje polski język migowy (PJM) jako naturalny, wizualno-przestrzenny język komunikowania się osób uprawnionych, a system językowo-migowy (SJM) jako podstawowy środek komunikowania się osób uprawnionych, w którym znaki migowe wspierają wypowiedź dźwiękowo-artykulacyjną.

Polski język migowy i system językowo-migowy nie są zatem tożsame czy wymienne - o ile podstawą dla SJM¹ jest foniczna polszczyzna, a komunikacja polega na równoczesnym mówieniu i ilustrowaniu mowy znakami migowymi, zgodnie z szykiem wypowiedzi i gramatyką języka polskiego, o tyle PJM² (słownictwo, gramatyka i struktura komunikatów) jest językiem całkowicie odmiennym od SJM, a tym bardziej od języka polskiego.

1.2. Odbiorcy tłumaczenia na język migowy na tle odbiorców napisów dla niesłyszących

Według szacunkowych danych, w Polsce liczba potencjalnych odbiorców napisów dla niesłyszących i tłumaczenia na język migowy może wynosić ok. 4-5 milionów osób³.

Wśród osób tych można wyróżnić:

- osoby głuche, dla których PJM jest pierwszym, dominującym językiem, ponieważ ich umiejętność czytania w języku polskim, zwykle traktowanym jako tzw. drugi język, bywa poważnie ograniczona. Zwykle są to osoby głuche od urodzenia lub które utraciły słuch we wczesnym dzieciństwie. Szacuje się, że użytkowników PJM w Polsce jest co najmniej 50 tysięcy;

---

¹ SJM nie jest językiem *sensu stricto*, dlatego w nazwie używa się słowa „system”, a nie „język”. Dzięki podwójnemu kanałowi przekazu – sygnalizowanej ruchem ust mowie i równolegle przekazywanym znakom języka migowego niesłyszący odbiorca łatwiej odczytuje treść wypowiedzi z ust.

² PJM opiera się na elementach manualnych (znaki migowe) oraz niemanualnych (ekspresja twarzy i ciała, np. mimika, odchylenia i zwroty tułowia i głowy). W wielu przypadkach sposób łączenia tych znaków jest ściśle określony przez specyficzne reguły gramatyczne. Występowanie tych elementów należy zatem do języka, mimo że osobom słyszącym może wydawać się elementem improwizacji lub pantomimy.

³ Światowa Organizacja Zdrowia przyjmuje, że 10% - 15% populacji ma problemy ze słuchem.

- osoby słabosłyszące; zwykle jest to grupa, u której ubytek słuchu nastąpił po opanowaniu języka polskiego, dlatego zwykle preferują one napisy⁴.

Napisy dla niesłyszących nie stanowią zatem alternatywnego rozwiązania wobec tłumaczenia na język migowy. *Ustawa o radiofonii i telewizji* wymienia je jako rozłączne, a *Rozporządzenie KRRiT z dn. 15 listopada 2018 r.* określa definicje tych udogodnień oraz wskazuje odrębne kwoty obowiązujące w tym zakresie nadawców programów telewizyjnych, z uwzględnieniem charakteru i rodzaju nadawanego programu.

1.3. Obowiązki dostawców audiowizualnych usług medialnych w zakresie dostarczania audycji opatrzonej tłumaczeniem na język migowy

Zgodnie z *ustawą o radiofonii i telewizji* oraz ww. *Rozporządzeniem KRRiT* nadawcy programów telewizyjnych zobowiązani są do zapewniania następujących kwot tłumaczenia na język migowy (JM) w kwartalnym czasie nadawania, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży:

Charakter programu	Lata 2020 - 2021	Lata 2022 - 2023	od 2024 r. ⁵
	Minimalna kwota tłumaczenia na JM wyrażona w % ⁶		
Programy zawierające nie mniej niż 50% audycji informacyjnych lub publicystycznych	3	4,2	6
Programy zawierające nie mniej niż 50% audycji dla dzieci	10	14	20
Programy zawierające nie mniej niż 50% audycji społeczno-religijnych	2,5	3,5	5
Programy uniwersalne i wyspecjalizowane inne niż wskazane powyżej ⁷	1,5	2,1	3

Źródło: *Rozporządzenie KRRiT z dn. 15 listopada 2018 r. (Dz.U. z dn. 4 grudnia 2018 r. Poz. 2261)*

Z danych Departamentu Monitoringu Biura KRRiT pozyskanych od nadawców 117 programów telewizyjnych wynika, że średnia realizacja kwot tłumaczenia na język migowy

⁴ Wśród osób słabosłyszących jest też nieliczna grupa osób, która preferuje tłumaczenie w systemie językowo-migowym (SJM).

⁵ Zgodnie z art. 4 *ustawy z dnia 22 marca 2018 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji* (Dz.U. z 16 maja 2018 r. Poz.915), Przewodniczący KRRiT przedstawi w 2025 r. Sejmowi, Senatowi oraz ministrowi właściwemu do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, informację o realizacji obowiązku wynikającego z art.18a ustawy o radiofonii i telewizji, która zawierać ma także ocenę możliwości dalszego zwiększania poziomu udogodnień dla osób niepełnosprawnych w programach telewizyjnych.

⁶ Wyrażone w tabeli kwoty odnoszą się do przepisów § 3 i 4 *Rozporządzenia KRRiT*. Zgodnie z §7 pkt 1 i pkt 3 oraz §8 pkt 2 tego *Rozporządzenia* w programach o niskiej widowni (poniżej 1%) kwoty te są o połowę niższe (nie dotyczy programów o specjalizacji dziecięcej).

⁷ Nie licząc programów o specjalizacji filmowej, które nie są objęte obowiązkiem tłumaczenia na język migowy.

w pierwszym półroczu 2020 r. była znacznie wyższa od wymaganej kwoty minimalnej. Zrealizowane kwoty wynosiły:

- 4,25% w przypadku programów zawierających nie mniej niż 50% audycji informacyjnych lub publicystycznych, o których mowa w §3 pkt 1 oraz w §7 pkt 1 *Rozporządzenia KRRiT*;
- 15,89% w przypadku programów zawierających nie mniej niż 50% audycji dla dzieci, o których mowa w §3 pkt 3 *Rozporządzenia KRRiT*;
- 7,9% w przypadku programów zawierających nie mniej niż 50% audycji społeczno-religijnych, o których mowa w §3 pkt 4 oraz §7 pkt 3 *Rozporządzenia KRRiT*;
- 3,85% w przypadku programów uniwersalnych i wyspecjalizowanych opisanych w §4 pkt 2 oraz §8 pkt 2 *Rozporządzenia KRRiT*.

Zgodnie z obecnym brzmieniem art. 47g. *ustawy o radiofonii i telewizji*⁸, podmioty dostarczające audiowizualne usługi medialne na żądanie mają dążyć do stopniowego zapewniania dostępności dostarczanych audycji dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu, poprzez wprowadzanie odpowiednich udogodnień dla osób niepełnosprawnych.

2. Rekomendacje dotyczące tłumaczenia na język migowy w utworach audiowizualnych

Przy tłumaczeniu utworów audiowizualnych na język migowy domyślnym językiem powinien być polski język migowy (PJM)⁹, aczkolwiek ze względu na pewną grupę odbiorców posługujących się systemem językowo-migowym (SJM), nieliczne audycje nadal są tłumaczone na SJM. Tłumacze języka migowego powinni mieć odpowiednią wiedzę i umiejętności oraz doświadczenie w tłumaczeniu na potrzeby usług medialnych.

W każdym tłumaczonym na język migowy utworze audiowizualnym, niezależnie od techniki przekazu, należy zapewnić wyraźną widoczność znaków, mimiki i zakresu ruchu tłumacza (widoczne: głowa, szyja i tułów; zapewnienie swobodnego ruchu rąk i tułowia). Tam gdzie jest to technicznie możliwe, obraz tłumacza powinien znajdować się w prawym lub lewym dolnym rogu ekranu. W pozostałych przypadkach, o ile nadawca ma na to wpływ, zaleca się takie usytuowanie sylwetki tłumacza, by nie sprawiała wrażenia zawieszenia w powietrzu. Tłumacz powinien być ubrany odpowiednio do charakteru audycji tak, aby był dobrze widoczny na danym tle. Zaleca się ubiór w jednolitym kolorze pozostającym w kontraście do koloru skóry i tła. Strój tłumacza nie powinien krępować jego ruchów ani rozpraszać widzów. Tam, gdzie ma to uzasadnienie, może on być dostosowany do charakteru tłumaczonej audycji (np. styl formalny w audycjach informacyjnych i publicystycznych, a nieformalny w audycjach dla dzieci).

Tam, gdzie jest to niezbędne do zrozumienia przekazu, tłumaczenie powinno, w miarę możliwości, uwzględniać pozadialogowe elementy, których nie widać na ekranie (np. pukanie do drzwi, dzwoniący telefon, itp.).

Jeśli dana audycja telewizyjna jest nadawana w kilku programach jednocześnie, a nie wszystkie zawierają tłumaczenie na język migowy, szczególnie istotne jest przekazanie

---

⁸ Obecnie trwa zapoczątkowany przez Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu proces legislacyjny transponujący do *ustawy o radiofonii i telewizji* przepisy *dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1808 o audiowizualnych usługach medialnych* (Dziennik Urzędowy UE L303/69), w tym w zakresie ustalenia obowiązków zapewniania udogodnień dla osób niepełnosprawnych w usługach medialnych na żądanie.

⁹ PJM to język żywy, ciągle rozwijający się, posiadający różne dialekty i regionalizmy, co ma przełożenie na praktykę. Ponadto, tłumaczenie na ten język często przybiera postać tzw. tłumaczenia hybrydowego (mieszanie PJM i SJM).

informacji, w którym kanale jest zapewnione tłumaczenie. Informacja ta powinna być wyraźnie wyeksponowana z wykorzystaniem sposobów określonych w § 12.1 *Rozporządzenia KRRiT z dn. 15 listopada 2018 r.*, w szczególności w ogłoszeniach nadawcy, w Elektronicznym Przewodniku po Programach (EPG) lub na stronach internetowych.

Nadawcy oraz dostawcy usług na żądanie powinni, w miarę swoich możliwości technicznych, logistycznych i ekonomicznych, wykorzystywać nowe technologie dla poprawy jakości i walorów ergonomicznych udogodnień dla osób z niepełnosprawnościami w utworach audiowizualnych. W szczególności dotyczy to spersonalizowanych usług interaktywnych oraz aplikacji, które dzięki przesyłaniu wydzielonych strumieni z tłumaczeniem na język migowy pozwolą na wybór indywidualnych opcji i ustawień (np. wielkość i położenie tłumacza na ekranie)¹⁰.

Jeśli chodzi o programy telewizyjne, należy pamiętać, że tłumaczenie na język migowy jest jedynym z trzech ustawowych udogodnień, które funkcjonuje jako tzw. usługa otwarta, tzn. tłumacz jest stale widoczny na ekranie dla wszystkich widzów, a nie tylko dla tych, dla których usługa ta jest przeznaczona. W związku z powyższym, wielkość nałożonego na obraz tłumacza musi być na tyle wyraźna, by widzowie posługujący się językiem migowym byli w stanie z niej skorzystać, ale nie na tyle, by zasłaniał istotne elementy audycji, utrudniał jej odbiór i odwracał uwagę pozostałych widzów od treści audycji. Dlatego, w celu zrównoważenia potrzeb odbiorców posługujących się językiem migowym oraz potrzeb pozostałych odbiorców, zaleca się, by w programach telewizyjnych tam, gdzie to możliwe, sylwetka tłumacza była nie mniejsza niż 1/12 powierzchni ekranu o proporcjach 16:9. Jednocześnie zaleca się, by wszędzie tam, gdzie tłumaczenie w mniejszym stopniu wpływa na odbiór audycji przez pozostałych widzów (np. gdy drugi i trzeci plan są stosunkowo statyczne), a także w audycjach dla dzieci, dążyć do co najmniej 1/8 powierzchni ekranu, zaś w audycjach przeznaczonych wyłącznie dla osób głuchych - by tłumacz zajmował więcej niż 1/8 powierzchni ekranu.

Szczególnym wyzwaniem technicznym jest dostarczanie tłumaczenia na język migowy w audycjach informacyjnych, które ze względu na swoją specyfikę, wymagają bardziej elastycznego podejścia jeśli chodzi o wielkość i rozmieszczenie okna z tłumaczeniem na język migowy. Nadawcy tych audycji muszą bowiem uwzględniać specyficzne realia związane z dodatkowymi, charakterystycznymi dla tego typu audycji, informacjami wyświetlanymi na ekranie, np. z: belkami informacyjnymi, paskami z tekstem, wykorzystaniem w danej audycji fragmentów innych audycji, które wcześniej zostały opatrzone odrębnym tłumaczeniem na język migowy (np. zagranicznych konferencji prasowych, wystąpień, orędzi i innych przekazów).

W tym kontekście podkreślenia wymaga, że nie tylko tłumacz nie może zasłaniać istotnych elementów audycji, ale również tłumacza języka migowego nie mogą zasłaniać elementy tekstowe lub graficzne, np. paski informacyjne, czy elementy oprawy graficznej. W związku z powyższym, w audycjach, w których stosuje się paski informacyjne, postać tłumacza powinna być umieszczona nad paskiem.

Jeśli emitowane są materiały, do których wcześniej nagrano tłumaczenie na język migowy lub podczas transmisji telewizyjnej z wydarzeń, do których tłumaczenie jest zapewnione przez organizatora, zalecane jest korzystanie z tej wersji tłumaczenia, o ile spełnia ono wymogi

---

¹⁰ Rozwój technologiczny, jaki nastąpił w ostatnich latach otworzył nowe możliwości dotyczące poszerzenia usług dla osób z niepełnosprawnościami w odbieraniu utworów audiowizualnych. Pierwszym krokiem milowym w tym obszarze było przejście z telewizji analogowej do cyfrowej, dając możliwości zastosowania nowych usług wspomagających odbiór treści audiowizualnych. Jednak kluczowe zmiany przyniosły sieci szerokopasmowe oraz usługi oparte na protokole IP.

i kryteria nadawcy. Podczas przemówień, konferencji prasowych itp. zaleca się, by tłumacz stał obok osoby przemawiającej.

Elementem wpływającym na wielkość tłumacza w programach telewizyjnych jest też rodzaj używanego odbiornika (liczba cali i rozdzielczość matrycy), a także odległość użytkownika od ekranu. Od ponad 5 lat na polskim rynku istnieją już oferowane przez kilku producentów odbiorniki telewizyjne z funkcją focus lub zoom, które umożliwiają powiększanie wielkości tłumacza języka migowego. Opcjonalność i personalizację wielkości tłumacza umożliwią też rozwijające się rozwiązania hybrydowe (np. HbbTV, Smart TV), a także wykorzystanie internetowych tzw. access playerów opracowanych z myślą o osobach z dysfunkcjami sensorycznymi¹¹.

3. Informacje końcowe

Materiały źródłowe stanowiące inspirację dla zawartych w niniejszym *Stanowisku* rekomendacji:

Źródła polskie:

- *Wytyczne na czas kryzysu w sprawie sposobu realizacji i jakości tłumaczeń na język migowy w utworach audiowizualnych*, Monika Szczygielska, dr Aleksandra Kalata Zawłocka, Instytut Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, marzec 2020 r.;
- *Kiedy stosować napisy a kiedy język migowy? Głusi i słabosłyszący odbiorcy Internetu*, Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, Forum Dostępnej Cyberprzestrzeni, Warszawa, marzec 2015 r.;

Źródła zagraniczne:

- *Accessible Europe 2019, Background Paper, Future of accessible audiovisual media services, tv and video programming*, ITU, October 2019;
- *BAI Access Rules*, January 2019 (Irlandia);
- *Charte de la qualité pour l'usage de la Langue des Signes Française dans les programmes télévisés*, CSA, Janvier 2015 (Francja);
- *Ofcom's Code on Television Access Services*, 20 November 2019 (Wielka Brytania).

Przewodniczący Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji

Witold Kołodziejski

dokument podpisany elektronicznie

---

¹¹ Obecnie na rynku polskim pojawił się pierwszy komercyjny access player umożliwiający opcjonalne włączanie napisów, AD i tłumaczenia na język migowy w rozmiarze i położeniu dogodnym dla użytkownika. Można się spodziewać, że zapotrzebowanie na tego typu usługi będzie stymulować ich rozwój, a także konkurencyjność rozwiązań w tym zakresie.